

FORT PANNERDEN

Waaldijk 1, 6686 MV Doornenburg • +31 481 420 089 • info@fortpannerden.eu • www.fortpannerden.eu
BTW: NL820252396.B.02 • KvK: 09190507 • Bank: NL 90 RABO 01.0249.7753

STICHTING TOT BEHEER EN INSTANDHOUDING VAN FORT PANNERDEN

JAARVERSLAG 2021

INLEIDING

Voor u ligt het verslag van de Stichting tot Beheer en Instandhouding van Fort Pannerden (kortweg 'Fort Pannerden') over haar activiteiten gedurende het jaar 2021. Na de eerste uitdagende jaren van exploitatie van het Fort in haar huidige opzet, had Fort Pannerden in 2019 een goed jaar gedraaid. Dit wilden we in 2020 voortzetten en uitbreiden. Helaas werd in het voorjaar van 2020 ook Nederland getroffen door het coronavirus. Dat dit ruim twee jaar aan heeft gehouden, kon niemand destijds voorzien.

Het jaar 2021 begon helaas met een continuering van de lockdown die 4 november 2020 was ingegaan. Het eerste halfjaar van 2021 was helaas ook sterk onderhevig aan COVID-19, echter dat belette onze vrijwilligers niet om toch een aantal alternatieve activiteiten te organiseren.

Na de lange lockdown van een half jaar mocht het Fort begin juni haar deuren weer openen. Dat betekent echter niet dat we hebben stilgezeten gedurende deze lange periode van sluiting: onze vrijwilligers hebben op diverse momenten, met name met Pasen, Hemelvaartsdag en Pinksteren, buitenactiviteiten (zoals een wandeling door de Fortgracht met uitleg van allerlei weetjes, wandelroutes door de Klompenwaard e.d.) georganiseerd. Tegelijkertijd kon, binnen de geldende coronaregels, de nieuwe buitenkiosk worden opgezet waar deelnemers aan de buitenactiviteiten en

andere voorbijgangers terecht konden voor koffie met gebak of een andere consumptie die in de buitenlucht kon worden geconsumeerd. Daarmee realiseerden onze vrijwilligers gedurende deze lockdown toch nog een horeca-omzet van bijna 4.000 euro.

Vanaf begin juni mocht het Fort weer open en konden de eerste bezoekers weer worden verwelkomd. Omdat de vrijwilligers er direct enthousiast tegenaan gingen, en het Fort alle dagen van de week (met uitzondering van de maandag, de gebruikelijke dag dat het Fort gesloten is voor onderhoud) geopend was, mochten we deze maand zelfs meer bezoekers ontvangen dan in 2020 (namelijk 784 bezoekers in juni 2021 tegen 445 in juni 2020).

De exploitatie van het Fort gedurende het eerste halfjaar kon echter niet kostendekkend worden afgesloten met alleen de bezoekersomzet van juni en de horecaomzet van Pasen, Hemelvaart en Pinksteren. Deels kon dat worden opgelost met de vanuit 2020 doorgeschoven corona-ondersteuning, echter ook dat was niet voldoende. De gemeente Lingewaard bleek echter wederom bereid tot een nieuwe coronaondersteuning in de vorm van nieuwe, tijdelijke huurkijwitschelding en een aanvullende geldelijke ondersteuning. Het bestuur van de Stichting is de gemeente daarvoor zeer erkentelijk.

MISSIE EN VISIE

Sinds de start in april 2016 van de exploitatie van Fort Pannerden in de huidige opzet als museum en beleefcentrum wordt er gewerkt vanuit de missie haar bezoekers kennis te laten maken met het bijzondere Fort en haar geschiedenis. De Stichting wil daarmee een bijdrage leveren aan het bewustmaken van een zo breed mogelijk publiek, de schoolgaande jeugd in het bijzonder, van de betekenis van forten, van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en Fort Pannerden in het bijzonder. Daarbij is de visie dat deze bewustmaking het beste wordt bereikt door op *actieve én interactieve* wijze geïntegreerde museale en andere beleefactiviteiten aan te bieden.

De schoolgaande *jeugd* vormt een belangrijke doelgroep: door een spannend en interactief beleefprogramma wil Fort Pannerden kinderen en jongeren de ogen openen voor de unieke waarden van het erfgoed, de natuur en het (rivieren)landschap.

ORGANISATIE EN GOVERNANCE

De activiteiten van het Fort staan onder de supervisie van het bestuur van de stichting. De leden van het bestuur worden elke zes weken door de bedrijfsleider bijgepraat en betrokken in het reilen en zeilen van Fort Pannerden, en er worden gezamenlijk besluiten genomen over investeringen en de vervolgstappen in de diverse projecten.

Per 1 juni was onze voorzitter, Liesbeth Tuijnman acht jaar voorzitter van de Stichting en daarmee bereikte zij de maximale statutaire bestuurstermijn in deze rol. Liesbeth heeft in die tijd niet alleen de roerige voorbereidingstijd vóór de heropening van het Fort in haar huidige opzet per 1 april 2016 meegemaakt, maar ze heeft het Fort ook door de eerste, niet altijd eenvoudige, jaren in de nieuwe opzet geleid. Vanwege haar lange ervaring en expertise heeft het bestuur haar gevraagd aan te blijven als bestuurslid, waar ze enthousiast op is ingegaan. De voorzittershamer heeft ze per 1 juni overgedragen aan Ben Verfürden, tot die datum secretaris van de Stichting. Gezien zijn lange betrokkenheid bij het Fort en zijn expertise in de erfgoedwereld is de continuïteit hiermee goed geborgd.

De dagelijkse leiding over de exploitatie van het Fort was voor het tweede jaar in de ervaren handen van Jos Peters, die samen met de diverse vrijwilligerscommissies een perfecte representatie van ons mooie Fort vormt.

Vanuit het bestuur en de bedrijfsleider is er voorts periodiek overleg met de belangrijke belanghebbende partijen bij het Fort. Zo is er elk kwartaal overleg met de verantwoordelijke wethouder en ambtenaren van de gemeente Lingewaard, maar ook periodiek overleg met Staatsbosbeheer, Rijkswaterstaat en het Waterschap Rivierenland. Daarnaast is er elk halfjaar overleg met het bestuur van de Vereniging van Vrienden van Fort Pannerden (VVFP), de vereniging waarin de vrijwilligers van Fort Pannerden verenigd zijn.

Het bestuur van de Stichting tot Beheer en Instandhouding van Fort Pannerden bestaat momenteel uit vijf leden. Naast dit bestuurslidmaatschap vervullen de leden ook andere maatschappelijke (neven)functies, welke relevant zouden kunnen zijn in relatie tot het bestuurslidmaatschap van de Stichting tot Beheer en Instandhouding van Fort Pannerden:

De heer drs B.H. Verfürden (voorzitter):

Directeur van advies- en ontwerp bureau Hylkema Erfgoed B.V.

Voorzitter van de Adviescommissie Ruimtelijke Kwaliteit van de gemeente Lingewaard

Bestuurslid Stichting Maelwael van Lymborch en Stichting Gebroeders Van Lymborch Huis Nijmegen

Lid van de Adviescommissie Monumenten en Archeologie van de Raad voor Cultuur

Mevrouw G.F.W. Uytdewilligen (secretaris):

Geen m.b.t. Fort Pannerden relevante nevenfuncties

De heer L.A.M. Claessens (penningmeester):

Penningmeester De Zonnebloem Bemmelen-Haalteren-Ressen

Voorzitter tafeltennisvereniging Essentia Bemmelen

Mevrouw E. Tuijnman (bestuurslid):

Lid Raad van Advies Musée Lalique Doesburg

Bestuurslid Casteelse Poort (bevrijdingsmuseum Wageningen)

De heer H.Th. Peren (bestuurslid):

Bestuurslid Waterschap Rivierenland

Enkele van bovengenoemde nevenfuncties vanuit de functie zouden kunnen interfereren met het bestuurslidmaatschap van de Stichting tot Beheer en Instandhouding van Fort Pannerden, reden waarom er binnen de bestuursvergaderingen onderling op wordt toegezien dat elke schijn van belangenverstrengeling, voor zover zich dat al voor zou doen, wordt vermeden.

VRIJWILLIGERS

Het kan niet vaak genoeg worden herhaald, maar zonder vrijwilligers is er geen exploitatie van het Fort. Deze mensen zetten zich met hart en ziel in voor het Fort. Ieder naar eigen vermogen!

2021 was een bijzonder jaar met vele uitdagingen door alle verschillende overheidsmaatregelen die er voor zorgden dat de werkzaamheden voor de vrijwilligers continue wijzigden. Er moest gewerkt worden met mondkapjes, tijdsloten, vooraf reserveren, Coronatoegangsbewijs controleren door middel van de QR code, rondleidingen mochten wel en dan weer niet. Ook zorgde de kwetsbaarheid van vele vrijwilligers voor een uitdaging om de roosters compleet te houden voor de openingsdagen.

Voor de vrijwilligers houden we speciale bijeenkomsten en vergaderingen om goed met elkaar te communiceren waar we met het Fort mee bezig zijn en waar we heen gaan. Zo is er ook, in overleg met de vrijwilligers, een privacy protocol opgezet en hebben alle vrijwilligers een VOG ingediend. De circa 85 vrijwilligers vormen samen met de bedrijfsleider het dagelijkse kloppende hart van Fort Pannerden.

Om het natuurlijke verloop in vrijwilligers (zowel in aantal als per specifiek functiegebied) op te vangen wordt elk jaar een wervingscampagne voor nieuwe vrijwilligers gehouden. Vanwege de corona lockdown heeft deze wervingsdag in het najaar plaatsgevonden. Vanuit het Kickstart Cultuurfonds hebben we subsidie ontvangen om hier uitgebreid aandacht aan te geven, we hebben een film gemaakt over de werkzaamheden van de vrijwilligers en een wervingsfolder die we hebben verspreid door de regio. Dit zorgde samen met de bekendheid door de plaatselijke media voor een geslaagde dag. Bij deze wervingen kijkt men ook nadrukkelijk naar de kaartenbakken van de gemeenten, en ook naar personen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Hierbij wordt ook de Code Diversiteit & Inclusie betrokken.

De vrijwilligers hebben zich verenigd in de VVFP en worden in de dagelijkse exploitatie van het Fort aangestuurd door de bedrijfsleider. In 2021 werd wederom de nodige flexibiliteit gevraagd van de vrijwilligers. Regelmatig is voorgekomen dat de coronamaatregelen roet in het programma hebben gegooid, waardoor georganiseerde activiteiten soms op het laatste moment toch afgezegd moesten worden. In goed overleg met de vrijwilligers hebben we in de zomermaanden de deuren van het Fort ook vaker open kunnen zetten voor de bezoekers. Dit is goed bevallen en we hopen in 2022 door de inzet van onze vrijwilligers ruimere openstelling aan onze bezoekers te kunnen bieden.

Het bestuur van Fort Pannerden prijst zich gelukkig met de niet aflatende, toegewijde inzet van deze vele vrijwilligers, die een onmisbare schakel zijn in de instandhouding van de exploitatie van het Fort.

EXPLOITATIE

Bezoekers

De bezoekersaantallen ontwikkelen zich goed, echter de coronamaatregelen hebben in 2021 een grote invloed gehad op het bezoekersaantal aan de kassa. Dat we toch een goede zomer en najaar periode hebben kunnen draaien komt voor een groot deel doordat het Fort steeds meer bekendheid geniet en meer media-aandacht krijgt, in de geschreven pers maar ook op sociale media. Sinds 1 juli 2021 hebben bezoekers met een Museumkaart gratis toegang en de toekenning door Unesco van de Werelderfgoedstatus van het Fort, als onderdeel van de Hollandse Waterlinies, zorgt voor een positief effect op de bezoekersaantallen. Er is ook regelmatig aandacht voor het Fort en zijn activiteiten in dagblad De Gelderlander en andere lokale en regionale media.

Daarnaast is er gerichte marketingaandacht voor het Fort vanuit de Stichting Liniebreed Ondernemen, Het Pact van Loevestein, Visit Arnhem Nijmegen, Kijk verder in de Liemers en natuurlijk de gemeente Lingewaard.

Op het Fort is vanuit de vrijwilligers ook nog een werkgroep PR (Public Relations) actief die vooral voor lokale aandacht zorgt via sociale media en in lokale weekkranten.

De landelijke coronamaatregelen hebben ertoe geleid dat veel mensen in Nederland zijn gebleven in de zomerperiode. Door de verplichte sluitingen hebben we 2021 we niet alle activiteiten kunnen organiseren die we hadden voorzien.

In juli is een fotokunst en beeldtentoonstelling “De elementen verbeeld II” geopend, aansluitend is er een tentoonstelling geweest met bronzen beelden en wapperende kunst. In het najaar werd een expositie georganiseerd van de Historische Kring Doornenburg getiteld “Vlucht en Strijd”. Het tweede weekend van september stond in het teken van Open Monumentendag met een recordaantal bezoekers van 389. Zaterdag 30 oktober stond weer in het teken van de Nacht van de Soldaat, deze avond was een groot succes met 172 bezoekers.

Dit jaar hebben we binnen alle mogelijkheden rondom de coronamaatregelen meerdere activiteiten kunnen organiseren met een muzikaal tintje. In juni heeft Beate Loonstra buiten een harpconcert “Ode aan de Waterlinie – Storm en stilte” verzorgd op één van de kazematten van het fort. In de zomermaanden hebben we meerdere avondopenstellingen mogen organiseren met lokale muzikanten. Dit heeft zeker een positieve invloed gehad op de bezoekersaantallen. We hopen deze activiteiten ook in 2022 weer voort te kunnen zetten.

Helaas moesten wij 19 december onze deuren weer sluiten in verband met de landelijke corona maatregelen.

De ontwikkeling van de bezoekersaantallen is als volgt:

Jaar	Aantal bezoekers
2016 (vanaf de opening per 30 april)	9.123
2017	12.509
2018	13.473
2019	11.468
2020	7.896
2021	11.761

Dit betreft alleen de betalende bezoekers die het hele Fort bezoeken, maar is exclusief de (niet-betalende) bezoekers die alleen gebruik maken van de horeca op ons terras en van het omliggende buitengebied.

In 2021 hebben een paar honderd bezoekers meer mogen verwelkomen dan in 2019. Echter, wanneer men bedenkt dat we in 2021 de eerste vijf maanden de deuren niet mochten openen, dan kunnen we stellen dat 2021 qua bezoekersaantal eigenlijk erg goed is geweest.

Horeca

Sinds de start in 2019 van de horeca-activiteit is gebleken dat een eigen (kleine) horecafaciliteit een goede zet is. De kioskwagen die in de zomer van 2020 werd gehuurd bleek een grote hit en daarom is begin dit jaar besloten een eigen kiosk aan te schaffen: een kiosk die eenvoudig op te bouwen en af te breken is, dit ook omdat de op handen zijnde structurele invulling van het buitenterras nog wijzigingen met zich meebrengt en het snel kunnen weghalen altijd een eis zal zijn op deze buitendijkse locatie.

De kiosk kon al worden gebruikt tijdens de buitenactiviteiten rond Pasen, Hemelvaart en Pinksteren en bleek ook vanaf de heropening begin juni een groot succes.

De bezoekers kunnen nu naast ons horecaplein binnen ook buiten genieten van een drankje en versnapering. Tevens kunnen we hiermee de bezoekers van alleen het buitengebied enthousiasmeren voor een bezoek aan het Fort.

Alle horecaproducten worden voor zover mogelijk lokaal/regionaal betrokken. Zo komt de appeltaart vers gebakken van bakker Kol uit Doornenburg en wordt er speciaal Fortbier gebrouwen bij De Woal Brouwers.

Voor uitgebreide lunches en dergelijke hebben wij met de Smaakcateraar uit Gendt afspraken gemaakt dat zij alle lunches en diners boven circa 20 personen voor hun rekening nemen. Vanwege het nog niet kunnen ontvangen van grotere groepen kon nog geen uitgebreidere horeca (uitgebreidere lunches e.d. van De Smaakcateraar uit Gendt) worden aangeboden.

In de periodes waarin we open mochten zijn hebben de bezoekers veel gebruik gemaakt van onze horeca. De vrijwilligers zijn tevreden en hopen aankomend jaar weer veel bezoekers te mogen verwelkomen.

PROJECTEN

MUSEUMKAART

Nadat we eerder al de bevestiging kregen dat we per 15 december 2020 lid zouden zijn van Museumregister Nederland, kunnen we sinds 1 juli 2021 ook gebruik maken van de Museumkaartfaciliteit, en daar hebben we publicitair ook direct gebruik van gemaakt. Hierdoor mochten direct na 1 juli meer bezoekers worden verwelkomd. Gedurende het derde en vierde kwartaal van 2021 bezochten circa 4000 houders van een Museumkaart het Fort.

Naast de Museumkaart zijn we ook aangesloten bij Museumkids.nl. Dit is een initiatief van de Stichting Museumkaart waar kinderen op speelse wijze in aanraking komen met de musea in Nederland. Het primaire doel is het stimuleren van de interesse en bezoek van kinderen aan musea, zowel online als offline. Kinderen tot en met 12 jaar kunnen zich tijdens een bezoek aanmelden als Museuminspecteur en bezoeken en inspecteren het museum en bepalen welke musea geschikt zijn voor kinderen. Dit past goed bij onze toekomstvisie om de schoolgaande jeugd te enthousiasmeren voor ons erfgoed.

UNESCO WERELDERFGOED

Daarnaast werden we op 26 juli 2021 verblijd met de bekendmaking vanuit de Unesco organisatie dat Fort Pannerden zich, als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, Unesco Werelderfgoed mag noemen.

Deze toekenning, samen met de mogelijkheid houders van de Museumkaart toe te laten, zorgde er voor dat er gedurende het derde kwartaal, het hoogseizoen, circa 2.700 bezoekers meer zijn geweest dan gedurende de, ook al goede, zomer van 2020.

DUURZAAMHEID

In februari 2021 is het haalbaarheidsonderzoek m.b.t. het project Waterkracht (waarbij energie wordt opgewekt met duurzame turbines op kribben in de Waal) afgesloten en het eindrapport opgemaakt en gepresenteerd aan o.a. de portefeuille houdende wethouder van de gemeente Lingewaard.

Voor het vervolgtraject, het meekrijgen van Rijkswaterstaat (RWS) m.b.t. de vergunningverlening en het opmaken van een business case voor de realisatie van het project, wordt momenteel gesproken met RWS, de duurzame investeerder Wiek II, provincie Gelderland, gemeente Lingewaard en potentiële subsidieverstrekende instanties.

FINANCIEEL

Door de lockdown van begin november 2020 tot begin juni 2021 kon er geen eigen omzet uit horeca en entreetickets worden gerealiseerd tijdens die periode. Vanaf de heropening in juni 2021, en vooral vanaf juli na de Unesco werelderfgoed toekenning en de toetreding tot de Museumkaart, mochten we record aantallen bezoekers ontvangen gedurende het derde kwartaal 2021 (het hoogseizoen). Ongetwijfeld heeft daarbij ook weer meegespeeld dat veel mensen hun zomervakantie in eigen land vierden.

Gezien de grote onzekerheden tijdens deze coronaperiode, en met name door de diverse lockdowns, was het begin 2021 nog steeds erg onzeker of de exploitatie kostendekkend kon worden uitgevoerd. Door de veel hogere, vooraf onverwachte, eigen netto-omzet in het hoogseizoen en de ontvangsten vanuit toegekende corona subsidies (met name vanuit de Provincie Gelderland en de gemeente Lingewaard) en gedeeltelijke huurkijtschelding vanuit de gemeente, kon de exploitatie worden afgesloten met een hoger positief resultaat. Hiermee is er voor het eerst sinds de herstart van de exploitatie in 2016 enige financiële buffer ontstaan. Zonder de ondersteuning vanuit de Provincie Gelderland en Gemeente Lingewaard zou de exploitatie de laatste 2 jaar negatief zijn geweest!

De exploitatieresultaten kunnen als volgt worden samengevat:

EXPLOITATIERESULTAAT	2021	2020	2019
EUR*1	Gerealiseerd	Gerealiseerd	Gerealiseerd
Netto-omzet	175.581	140.189	252.180
Sponsorbijdragen	10.700	10.386	1.500
Subsidiebat (corona subsidies)	65.295	27.500	5.097
Overige baten	281	10.319	0
Totaal baten	251.857	188.394	258.777
Totaal lasten (incl. huurkijtschelding in 2020 en 2021)	184.945	166.820	251.531
Saldo/Resultaat	66.912	21.574	7.246

De netto-omzet omvat naast de omzet uit horeca en entreetickets van bezoekers ook de reguliere jaarlijkse exploitatie- en groenonderhoudsbijdrage vanuit de gemeente Lingewaard. De hogere bezoekersaantallen in 2021, ten opzichte van 2020, brachten hogere inkomsten uit entreegelden, maar ook hogere inkomsten vanuit de horeca.

De lasten waren hoger dan in 2020, vanwege hogere horeca-activiteit, maar ook door de al stijgende energielasten, maar waren lager dan in 2019 omdat het Fort maar 6-7 maanden kon worden opengesteld in 2021.

VOORUITZICHTEN

Door het record aantal bezoekers tijdens het hoogseizoen 2021 werd een veel hogere eigen netto-omzet uit entreetickets en horeca gerealiseerd dan wij voor aanvang van het seizoen durfden te hopen.

De steun in de rug die we vroeg in het jaar ontvingen vanuit de Provincie Gelderland en de gemeente Lingewaard (corona ondersteuning en huurkijwitschelding), in combinatie met de eigen record omzet in het hoogseizoen, maakt dat we het jaar 2021 af konden sluiten met een hoger positief resultaat. Het betekent echter ook dat de liquiditeitssituatie van de stichting nu meer rust geeft om de toekomst tegemoet te treden. De doorgaande stijgingen van de energielasten zijn echter wel een punt van zorg en zullen zwaarder gaan drukken op de exploitatie in de komende jaren. Realisatie van het eerder genoemde waterkracht project, waarvan de business case momenteel wordt uitgewerkt, zou daarin echter verlichting kunnen brengen!

Doornenburg,

De heer drs B.H. Verfürden
Voorzitter

Mevrouw G.F.W. Uytdewilligen
Secretaris

De heer L.A.M. Claessens
Penningmeester

Mevrouw E. Tuijnman
Bestuurslid

De heer H.Th. Peren
Bestuurslid